

STRATEGIAN MENETELMÄT YDINASEIDEN AIKAKAUDELLA

Yleisesikuntaeverstiluutnantti Pekka U u t a n i e m i

JOHDANTO

Strategian käsite on erityisesti toisen maailmansodan jälkeen laajentunut voimakkaasti Carl von Clausewitzin aikoihin (1780—1831) verrattuna. Silloin strategialla tarkoitettiin oppia taisteluiden käyttämisestä sodan voittamiseksi.

Yhteistä, laajalti hyväksyttyä strategian määritelmää ei nykyisin ole olemassa. Usein käytetään laajaa ja suppeaa strategia-käsitettä. Edellinen lähinnä länsimainen käsite (Grand Strategy, Gesamtstrategie) merkitsee valtion kaikkien keinojen käyttöä ja käytön valmisteluja poliittisen johdon alaisena suoraan tai epäsuorasti valtion päämäärien saavuttamiseksi rauhan ja sodan aikana, ja jälkimmäinen käsite ”sotilasstrategia” on asevoimien käyttöä poliittisesti mielekkäällä tavalla ”kokonaisstrategian” päämäärien hyväksi.¹⁾

Vuonna 1983 julkaistussa strategian käsikirjassa lähtökohdaksi on otettu laajempi käsite. Strategiaa kutsutaan sellaiseksi toimintalinjaksi, joka johtaa asetettujen turvallisuuspäämäärien saavuttamiseen. Strategia hahmottuu laaja-alaiseksi ja päämäärähakuiseksi toiminnaksi, joka sisältää kaikki tavoitteen saavuttamiseen vaikuttavat alueet; sotilaallisen toiminnan lisäksi myös teknologian, talouden ja politiikan.²⁾ Tällöin strategian menetelmät muodostavat myös laajan ja monivaihteisen kentän, jossa osat alueet menevät osittain päällekkäin. Eri alojen käsitteissä esiintyy paljon kirjavuutta.

Saksalainen Friedrich Ruge jakoi strategian menetelmät sisäpoliittisiin, ulkopoliittisiin, taloudellisiin, finanssipoliittisiin, psykologisiin ja sotilaallisiin menetelmiin.³⁾ Nykyisin menetelmät jaetaan usein suoran ja epäsuoran strategian menetelmiin. Edellinen voidaan jakaa edelleen ydinasestrategiaan ja tavanomaiseen strategiaan. Epäsuoran strategian piiriin kuuluvat ennen muuta kaikki kumoukselliseen toimintaan ja sodankäyntiin kuuluvat menetelmät.

Jossain yhteyksissä puhutaan myös aseidenriisuntastrategiasta ja sen vastakohtana varustautumiseen perustuvista strategioista. Nykyisin pidetään tärkeimpänä sodan estoa ja kriisin hallintaa. Niitä painottavia strategioita voidaan kutsua sodanestostrategiaksi ja kriisinhallintastrategiaksi.

Strategian menetelmien tarkastelu edellyttää myös sodan lajien ja muotojen sekä sotilaallisten doktriinien käsittelyä. Näitä tarkastellaan tässä kuitenkin vain siinä määrin kuin on välttämätöntä strategian menetelmien ymmärtämiseksi. Doktriinien kohdalla joudutaan myös käsitte-eroista aiheutuviin vaikeuksiin, sillä doktriinien sisältö vaihtelee sen mukaan, miten se sijoittuu kunkin maan strategiseen sanastoon. Länsimaissa doktriini on yleensä kuvannut voimankäytön tai sillä uhkaamisen pääperiaatteita. Neuvostoliitossa doktriinilla on ollut edellistä laajempi merkitys.

Teknologian kehitys ydinaseen ja siihen liittyvien järjestelmien kehittymisen myötä on luonnollisesti vaikuttanut voimakkaasti strategiaan. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina uskottiin melko yleisesti, että ydinsodan tuhojen pelottavuus jopa poistaisi sodan mahdollisuuden kokonaan tai ainakin lamaannuttaisi perinteelliseen suo-

raan strategiaan kuuluvaa asevoimien käyttöä. Tällöin ratkaisut tapahtuisivat lähinnä epäsuoran strategian menetelmien avulla. Tämä käsitys on näyttänyt pitävän paikkansa tavanomaisin asein käytävän suursodan ja ydinsodan suhteen, mutta paikallisia tavanomaisia sotia on käyty runsaasti. Unkarilaisen Istvan Kenden mukaan vuosina 1945—1976 käytiin 120 sotaa (tähän päivään mennessä jo yli 150 sotaa). Tavanomaisiin sotiin on usein liittynyt epäsuoran strategian menetelmien käyttöä.

Koska strategian menetelmät muodostavat hyvin laajan kentän, ei tässä artikkelissa ole tarkoituksenmukaista eikä mahdollistakaan käydä läpi koko aluetta yksityiskohtaisesti. Ydinasestrategiaa ja siihen kohdistuvia muutospaineita tavanomaisen strategian suuntaan on kysymyksen ajankohtaisuuden vuoksi tarkasteltu muita enemmän samoin kuin eräitä epäsuoran strategian menetelmiä. Sen sijaan esimerkiksi taloudelliset ja poliittiset menetelmät jäävät lähes maininnan varaan samoin kuin kansainvälisten suhteiden ja suurvaltapolitiikan kehityksen vaikutus. Aseteknologian kehityksestä on tarkasteltu vain eräitä lähinnä ydinasestrategiaan mahdollisesti vaikuttavia piirteitä.

1 SUORA STRATEGIA

1.1 Ydinasestrategia

1.1.1 Yleistä

Ydinaseen ja ydinasejärjestelmien nopea tekninen kehittyminen on vaikuttanut koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan voimakkaimmin suurvaltojen strategiseen ajatteluun, strategian menetelmiin ja strategisiin doktriineihin. Ydinaseisiin on erottamattomasti liittynyt pelotusstrategia. Pelotusstrategia menetelmänä ei suinkaan ole uusi ilmiö, mutta ydinaseaikakaudella pelotus on muuttunut luonteeltaan totaaliseksi ja maailmanlaajuiseksi. Luonnollisesti ydinasetuhonkin pelotustaso on jossain määrin suhteellinen ja toisaalta erilainen johtuen maantieteellisistä seikoista, talouselämän rakenteesta, väestön keskittymisestä ja muista sellaisista tekijöistä. Ydinase on saanut erittäin poliittisen luonteen.

Viime vuosikymmeninä pelotuksen on katsottu toimineen supervaltojen suhteiden perustana ja rauhan takeena. Pelotusjärjestelmään perustuvan rauhan on arveltu vaativan likimääräistä pariteettia supervaltojen ydinasevoimien välillä. Kumpikaan supervalta ei voi silloin suorittaa ensi-iskua ydinasein toista osapuolta vastaan joutumatta itse sietämättömän ydinasevastaiskun kohteeksi.

1.1.2 Yhdysvallat ja Neuvostoliitto

Yhdysvalloilla oli hallussaan atomipommi toisen maailmansodan päättyessä, mutta se aiheutti ristiriitaisia tunteita ja eripuraa monien johtavien amerikkalaisten poliitikkojen ja sotilaiden kesken. Myös maan kokonaisstrategiasta oltiin eri mieltä. Amiraalit halusivat vahvaa laivastoa, ilmavoimat vahvoja ilmavoimia ja kaikkein vähiten oli kongressissa puolustajia maavoimilla. Asevoimien miesvahvuus supistettiin sodan ajan 12 miljoonasta noin 10 %:iin supistusten kohdistuessa erityisesti maavoimiin. Vaikka Yhdysvalloissa myönnettiin atomipommin saattavan vaikuttaa mullistavasti koko sotilasstrategiaan, atomipommin käyttöidea muistutti pitkään tavanomaisia pommituksia toisen maailmansodan lopussa.

Neuvostoliiton sotilaallinen doktriini pysyi Stalinin kuolemaan vuoteen 1953 saakka varsin muuttumattomana ja perustui vahvoihin tavanomaisiin maavoimiin, vaikka ydinaseita samalla kehitettiin. Neuvostoliittolaisiin kirjoituksiin ja lausuntoihin ilmestyi vasta 1950-luvun puolivälissä merkkejä erityisten ydinaseoppien muotoutumisesta, kun atomipommin seurauksista sodankäynnille oli siihen saakka yleensä vaiettu tai niitä oli vähätelty. Hruštševin aikoina ja toimesta tapahtui Neuvostoliitossa selvä käänne ydinaseiden suuntaan. Vuonna 1960 Hruštšev ilmoitti uuden puolustushaaran — strategisten ohjusjoukkojen — perustamisesta. Marsalkka Sokolovskin sotilasstrategisessa teoksessa vuonna 1963 keskeisenä teesinä oli, että sota, jossa supervallat olisivat mukana, laajentuisi välttämättä laajaksi ydinsodaksi.⁴⁾

Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton ydinasedoktriinien kehityksen päävaiheita voidaan jaksottaa seuraavasti:

Yhdysvallat	Neuvostoliitto
1946 Ydinasemonopoliin perustuva totaalisen sodan doktriini	1946 Vahvoihin tavanomaisiin ase- voimiin perustuva doktriini
1953 Massiiviseen kostoiskuun nojautuva doktriini	1955—1958 alkaen Massiiviseen kostoiskuun perustuva doktriini
1961 Joustavan vastatoiminnan doktriini	1960 Hruštševin strateginen ydinasepainotteinen oppi
1969 Realistisen pelotuksen oppi	1965 Joustavan vastatoiminnan doktriini
1980 Mitoitetun vastatoiminnan doktriini	

Supervallat saavuttivat 1960-luvun puolivälin tienoilla keskinäisen taatun tuhokyvyn (mutual assured destruction). Yhdysvalloissa on siitä lähtien lisääntyvässä määrin pohdittu entistä suuremman kohdevaihtoehtojen määrän ja suuremman joustavuuden tarvetta ja mahdollisuuksia ydiniskujen suuntaamisessa. Presidentti Carterin vuonna 1980 allekirjoittamassa ohjeessa (PD-59) omaksutun sotilaskohdestrategian mukaan vastustajan sotilaalliset kohteet ovat ydinaseiden ensisijaisia maaleja. Rajoitettujen ydinaseoptioiden katsotaan siinä vahvistavan ydinasepelotusta. Yhdysvaltain sotilaallista doktriinia alettiin 1980-luvun alussa kutsua mitoitettun vastatoiminnan doktriiniksi. Ydinaseiden joustavan käytön lisäksi siihen kuuluu tärkeänä osana tavanomaisien asevoimien rooli.⁵⁾

Neuvostoliiton strategiaan käsityksiin tuli 1960-luvun lopulta alkaen myös varhaisempaa joustavampi näkemys ydinaseiden käytöstä. Esille tuli jälleen myös tavanomaisen sodan vaihtoehto.⁶⁾ Aikaisempi lähes automaattinen turvautuminen ydinaseisiin on ilmeisesti korvattu joustavammalla näkemyksellä, ja Neuvostoliitossa näytetään otettavan huomioon myös taktillisiin ydinasein käytävä sota.⁷⁾ Neuvostoliittolaiset

ovat kuitenkin viime aikoina useissa yhteyksissä vakuuttaneet, etteivät he käytä ydinasetta ensimmäisenä.

Joustavan vastatoiminnan oppi (flexible response) on vuodesta 1967 lähtien ollut NATO:n virallisena doktriinina. Joustavan vastatoiminnan doktriiniin on yleensä katsottu sisältyvän rajoitetun ydinsodan mahdollisuus. Tässä yhteydessä jotkut ovat puhuneet käsitteestä sodankäynti- (warfighting) strategia, jonka mukaan olisi mahdollista käydä ydinsotaa ja voittaa se, kun toisen käsityksen mukaan ”taatun tuhon” ydinasepelotuksen avulla sodalta vältyttäisiin.⁸⁾ Edellistä käsitystä on voimakkaasti kritisoitu, koska tällaisten käsitysten pelätään kriisitilanteessa johtavan nopeasti ydinasekynnyksen ylittämiseen.

1.1.3 Kiina, Ranska ja Englanti

Kiina suoritti ensimmäisen ydinkokeen vuonna 1964. Tällä hetkellä maalla arvioidaan olevan useita satoja fissio- ja fuusio-räjähteitä, vajaa sata keskimatkan pommituskonetta sekä noin sata keskimatkan ohjusta ydinkärkien kuljettamiseen kohteisiin. Mannertenväliset (ICBM) ja sukellusveneojukset (SLBM) ovat kokeiltavana tai kehitteillä. Arvovaltaseikat sekä pyrkimys estää ulkopuolisten sekaantuminen Kiinan sisäisiin asioihin olivat tärkeimmät syyt ydinaseen kehittämiseksi. Kiinalaiset väheksyivät kuitenkin julkisesti pitkään ydinaseiden vaikutuksia.

Kiina on korostanut ydinaseittensa puolustuksellisuutta ja vakuuttanut, että se ei käytä asetta ensimmäiseksi. Mao Tse-Tungin aikana yhtäältä kansansodan käsitteeseen ja toisaalta ydinpelotukseen nojautunutta doktriinia ja asevoimia pyritään ilmeisesti modernisoimaan entistä nykyaikaisempien yleisvoimien luomiseksi ja jopa taktillisten ydinaseitten käytön mahdollistamiseksi.⁹⁾ Modernisointiprosessin tiellä on kuitenkin esteitä, joista teknillisiä ja materiaaliakiakin vaikeampia saattavat olla henkiset tekijät.¹⁰⁾

Ranskan ydinasevoimiin kuuluu noin 150 ydinaseistettavaa lentokonetta (34 Mirage IV A), 80 sukellusveneojusta, 18 keskimatkan ohjusta sekä taktillisia ydinaseita. Ranska katsoo ydinaseidensa olevan kansallisia aseita eikä se ole koskaan hyväksynyt NATO:n joustavan vastatoiminnan strategiaa. Ranskan nykyistä sotilaallista doktriinia sanotaan ”sodan kieltämisen doktriiniksi”. Voiman käyttö perustuu kaupunki-strategiaa soveltavaan ydinasepelotukseen. Hyökkääjän aiomukset testataan jo Ranskan rajojen ulkopuolella käyttämällä ensin tavanomaisia joukkoja. Elleivät ne saa hyökkääjää pysähtymään, käytetään taktillisia ydinaseita. Taktisen ydinaseen käyttö liittyy saumattomasti strategisen ydinaseen käyttöön (couplage).

Iso-Britannian ydinasevoimiin kuuluu 64 sukellusveneojusta, jotka on päätetty korvata amerikkalaiselle Trident-järjestelmällä, ydinaseistetut lentokoneet ja taktilliset ydinaseet. Iso-Britannia antaa suuren merkityksen erikoissuhteelle Yhdysvaltoihin, josta sen ydinase on riippuvainen. Vaikka maa osallistuu Pohjois-Atlantin liiton kansainväliseen pelotukseen, sopimukset tekevät mahdolliseksi irrottaa NATOLle alistetut ydinasevoimat ja käyttää ydinasetta itsenäisesti.

1.1.4 Ydinasestrategiaan kohdistunutta kritiikkiä ja kehitysnäkymiä

1.1.4.1 Ydinasestrategiaan kohdistunutta kritiikkiä Keski- ja Länsi-Euroopassa

Pohjois-Atlantin liiton yli 15 vuotta voimassa ollut joustavan vastatoiminnan strategia, erityisesti siihen sisältyvän ydinasepelotteen toimivuus ja uskottavuus, on saanut viime vuosina osakseen kritiikkiä useilta arvovaltaisiltakin tahoilta.¹¹⁾ Henry Kissinger epäili jo vuonna 1979, että Yhdysvallat ei suuntaisi strategista ydinaseiskua Neuvostoliittoon Euroopan puolustamiseksi. Koska supervaltojen strategisten ydinasejärjestelmien välille oli kehittynyt pääpiirteinen tasapaino, strategisten ydiniskujen vaihdosta syntyisi liian suuret tuhot molemmille osapuolille.¹²⁾

Voimakas arvostelu on kohdistunut NATO:n taktillisiin ydinaseisiin ja niiden käytökdoktriinien puutteisiin.¹³⁾ Muun muassa on pelätty, että Varsovan liiton hyökkäyksen alkaessa osa taktillisista ydinaseista saatettaisiin laukaista hyökkäyksen jalkoihin jäämisen ja menettämisen pelossa liian aikaisin.¹⁴⁾ Toisaalta pääosan NATO:n joukoista ollessa linjapuolustuksessa edessä vastahyökkäykset olisi tehtävä taktisin ydinasein, koska muita tehokkaita voimia ei olisi käytössä. NATO:n piirissä esiintyneet arviot Varsovan liiton kyvystä suorittaa suuren luokan yllätysisku tavanomaisilla asevoimilla saattaa lisätä pelkoa taktillisten ydinaseiden menettämisestä.

NATO:n joustavan vastatoiminnan strategiaan sisältyvän taktillisten ydinaseiden käytön ja rajoitetun ydinsodan on arvioitu muodostuvan tiheästi asutussa Keski-Euroopassa valtavan tuhoisaksi alueen siviiliväestölle ja tästä syystä erityisesti rauhanliikkeiden herättämä suuri osa Keski-Euroopan yleisestä mielipiteestä on noussut ydinaseita ja ydinasepuolustusta vastaan. Tämä on vähentänyt NATO:n ydinasestrategian uskottavuutta.

NATO:n taktillisten ydinaseiden käytökdoktriineita vastaan ovat luoneet paineita myös arviot Neuvostoliiton taktillisissa ydinasejärjestelmissä tapahtuneesta kehityksestä, jonka on uskottu merkinneen lännen ylivoiman päättymistä tälläkin alueella. Edellä esitetyistä syistä NATO on vähentämässä taktillisten ydinaseiden määrää Euroopassa, mitä jouduttaa näiden aseiden yli-ikäisyys.¹⁵⁾

Useissa NATO-maissa (esimerkiksi Norjassa) on esiintynyt kritiikkiä liiton ydinasestrategiaan sisältyvää ydinaseiden ensi käytön ajatusta kohtaan.

NATO:n ydinasepuolustukseen kohdistuneesta kritiikistä ovat saaneet pontta pyrkimykset liiton tavanomaisiin aseisiin perustuvan puolustuksen vahventamiseksi. Tätä on tehostanut uuden aseteknologian (täsmäaseiden yms.) käyttööntulo. Uusilla tehokkaiden ja tarkkojen tavanomaisilla aseilla uskotaan voitavan suorittaa monia ennen taktillisille ydinaseille suunniteltuja tehtäviä. NATO:n piirissä on käynnissä lukuisia tutkimuksia siitä, miten joustavan vastatoiminnan strategiaa pitäisi kehittää ja uusia.

Pohjois-Atlantin liitossa vuosien kuluessa tehdyt puolustusratkaisut ja asevoimien kehittäminen ovat johtaneet siihen, että muutokset ydinaseista riippuvuuden vähentämiseksi vievät runsaasti aikaa ja varoja. Vaikka päätökset suuntautumisesta nykyistä enemmän tavanomaisiin asevoimiin saataisiin aikaiseksi, NATO turvautuu voimakkaasti ydinasepelotukseen vielä pitkään tulevaisuudessakin.¹⁶⁾ Tätä osoittaa myös vuonna 1983 alkanut euro-ohjusten (Pershing II, risteilyohjukset) sijoittaminen Eurooppaan, vaikkakin sen takana ovat ennen muuta poliittiset syyt ja sillä pyritään muun muassa varmistamaan Yhdysvaltain sitoutuminen Länsi-Euroopan puolustamiseen.

Myös Ranskassa on esitetty kriittisiä ajatuksia maan nykyisestä puolustusdoktriinista (muun muassa Marc Geneste) ja sanottu sen olevan liian paljon ydinaseiden varassa. Esimerkiksi vakinaisesta palveluksesta eronnut prikaatinkenraali Etienne Copel pitää ydinaseiden strategista käyttöä yhä epätodennäköisempänä ja vaatii Ranskaa pitämään huolta tavanomaisin ja kemiallisin asein tapahtuvasta puolustuksesta.

1.1.4.2 Teknisiä ja muita kehityspiirteitä ja niiden vaikutuksia

Yhdysvalloissa ryhdyttiin 1970-luvun jälkipuoliskolla keskustelemaan mannerten välisen ohjusten (ICBM) ”haavoittuvuuden” ongelmasta. Aiheen keskusteluun antoivat Neuvostoliiton ICBM-järjestelmien (SS-18 ja SS-19 ohjusjärjestelmien) sekä pitkän kantaman sukellusveneohjusjärjestelmien (erityisesti SS-N-18, kantama 7 000 km) kehittäminen ja käyttöönotto. Seurauksena oli muun muassa liikkuvien ICBM-järjestelmien (MX-ohjus) kehittäminen ja siilojen vahvistaminen. Mannertenvälisen ohjusten tarkkuuden kasvu on lisännyt supervaltojen kykyä tuhota vastustajan ydinasejärjestelmät (ICBM-ohjukset, ydinpommikoneiden tukikohdat) entistä pienemmällä määrällä ydinaseita, mutta myös toisen iskun (kostoiskun) kykyä.¹⁷⁾

Yhdysvaltain toisen iskun kyvyn ja sen pelotusvaikutuksen suhteen on myös esitetty epäilyksiä niiden julkituotujen laskelmien takia, joiden mukaan noin 4 % Neuvostoliiton väestöstä tuhoutuisi Yhdysvaltain toisen iskun tuloksena, jos evakuoinnit olisi toimeenpantu ja väestönsuojat viimeistelty (suojat laskeumia vastaan mukaan luettuina).¹⁸⁾ Ydinsodan tappioita ja kaikkia seurauksia on luonnollisesti vaikea ennustaa, ja arviot vaihtelevat suuresti, ”Atomkriegsfolgen” -julkaisussa arvioidaan Neuvostoliiton tappioiden Yhdysvaltain kostoiskun seurauksena olevan evakuoinnin ja suojautumisen jälkeen 23—24 miljoonaa ja ilman evakuointia 50—100 miljoonaa henkeä.¹⁹⁾ Saman lähteen mukaan Neuvostoliiton täysmittainen ydinisku surmaisi evakuointi- ja väestönsuojelutoimenpiteiden tasosta riippuen 20—165 miljoonaa amerikkalaista.²⁰⁾ Välittömästi kuolleiden lisäksi ydiniskuista aiheutuisi lukuisia muita ennalta vaikeasti arvioitavia seurauksia. (Viime aikoina on keskusteltu esimerkiksi ”ydintalven” vaikutuksista.)

Ydinohjussukellusvenejärjestelmien (SLBM) kehitys on varsinkin Yhdysvalloissa johtanut ohjusten tarkkuuden huomattavaan kasvuun. (Kehitteillä olevan Trident II D 5:n tarkkuudesta (CEP) esitetyt arvot vaihtelevat 200—90 metriin). Tämän seurauksena sukellusveneohjukset kykenisivät tuhoamaan vastustajan parhaitenkin suojatut kiinteät ICBM-järjestelmät, mikä aiheuttaisi vakavia muutospaineita ydinasestrategiaan.²¹⁾ Tähän saakka suhteellisen haavoittumattomina pidettyjä ohjussukellusveneitä uhkaa toisaalta sukellusveneidien torjunnan (ASW) alalla mahdollisesti tulevaisuudessa tapahtuva kehitys. Läpimurto ASW-alalla, mitä ei vielä lähitulevaisuudessa pidetä todennäköisenä, heikentäisi luonnollisesti heikomman osapuolen toisen iskun kyvyn luomaa pelotetta ja lisäisi halukkuutta uhanalaiseksi koetussa tilanteessa ensi-iskun suorittamiseen.

Toisen supervallan ensi-iskun kyvyn voimistuminen saattaa herättää toisessa osapuolella pelon pääosan ydinaseiden (ICBM-järjestelmä, lentotukikohdissa olevat strategiset pommittajat ja satamissa olevat SLBM-sukellusveneet) menettämisen mahdollisuudesta, ja tässä pelossa heikompi osapuoli saattaa laukaista ennalta ehkäisevän ydinaseiskun. Tällainen kehitys ja päätös, että ydinaseiden laukaisu suoritetaan jo varoituksesta (LOW = launch-on-warning) on kriisin aikana vaarallinen turvallisuusrisikki.

Risteilyohjuksien liittyminen ydinasestrategiaan ja vaikutus käyttökoktriineihin on vilkkaan pohdinnan ja kehittelyn alaisena. Osa risteilyohjusten strategisesta vaikutuksesta on taloudellista. Ottamalla käyttöön suuren määrän risteilyohjuksia Yhdysvallat pakottaa Neuvostoliiton kehittämään laajamittaisen torjuntakoneiston, joka maksaa paljon enemmän kuin risteilyohjusohjelma maksaa Yhdysvalloille. Kolmansille, muun muassa puolueettomille maille kauaskantoiset risteilyohjukset ja niiden jatkokehittely tuovat uusia ongelmia, sillä risteilyohjusten välityksellä kolmansien maiden ilmatila ja siten nämä maat saattavat joutua aikaisempaa helpommin supervaltojen strategiaan spekulatioihin ja välienselvittelyyn.

Uusin teknologia, muun muassa tietojenkäsittelytekniikka, hakupäätetekniikka ja laser-sovellutukset, on luonut uusia edellytyksiä ohjustentorjuntajärjestelmien (ABM/BMD) kehittämiseksi. Supervaltojen tutkimus- ja kehittäelytön kohteena on useita järjestelmiä sekä matalalla että korkealla avaruudessa tapahtuvaa ohjusten torjuntaa silmällä pitäen. Presidentti Ronald Reagan ilmoitti maaliskuussa 1983, että Yhdysvallat ryhtyy tehokkaisiin ponnisteluihin sädeaseisiin perustuvaan ohjustentorjuntajärjestelmän kehittämiseksi. Supervallat ovat aloittaneet intensiivisen tutkimus- ja kehittäelytön ohjustentorjunnan alalla. Toisen supervallan tekninen läpimurto ja mahdollinen ylivoima ohjustentorjunnassa murentaisivat nykyisen toisen iskun pelotteen ja ydinsodan eston perusteita.

Uusia teknillisiä mahdollisuuksia ja menetelmiä supervaltojen strategiaan arsenaaleihin ja siten aiheita kilpavarusteluun on nähtävissä myös muilla avaruussodankäynnin aloilla, erityisesti satelliittien tuhoamis- eli ASAT-aseiden kehitystyön edistyessä. Laser-aseiden kehittämisessä supervallat ovat jo varsin pitkällä, mutta muiden sädeaseiden kehitystyön arvioidaan tapahtuvan käyttökelpoiselle asteelle aikaisintaan 1990-luvulla.

Useissa eri yhteyksissä on julkituotu epäilyksiä ydinaseisiin perustuvan pelotuksen mahdollisuuksista luoda varmaa vakuutta sodan tai edes ydinsodan puhkeamista vastaan, koska sodan pelätään voivan syttyä esimerkiksi teknillisen onnettomuuden tai väärinarvioinnin takia tai paikallinen konflikti voisi laajentua ydinsodaksi.²²⁾ Strategisten ydinasevoimien johto-, valvonta- ja viestiyhteysjärjestelmät ovat parantuneet muun muassa aikaisempaa tehokkaampien satelliitteihin perustuvien valvonta- ja johtamisjärjestelmien avulla ja horisontin taakse ulottuvien tutkien ansiosta. Samalla teknisen virheen vuoksi tapahtuvan ydinsodan vahingossa syttymisen riski on vähentynyt. Toisaalta strategisia asejärjestelmiä tukevat uudet viestiyhteysjärjestelmät ovat kuitenkin haavoittuvia. Tärkeitä strategisia valvonta- ja johtamisjärjestelmiä voidaan häiritä tehokkaasti elektronisen sodankäynnin keinoin ja keskeiset viestiyhteys- ja valvontasatelliitit voidaan tuhota. Lähiavaruudessa räjäytetyt ydinaseet voivat tehdä pääosan uudenaikaisista elektronisista laitteista toimintakyvyttömiksi (EMP).

Strategisten johto- ja valvontajärjestelmien haavoittuvuus saattaa luoda jommassa kummassa supervallassa pelon ydinsodan johtamiskyvyn menettämisestä. Pelko ydinaseiden johtamiskyvyn menettämisestä lisää paineita laukaista omat ohjukset aikaisin, mikä taas lisää ydinsodan syttymisen riskiä. Viestiyhteysien haavoitettavuus on lisännyt epäilyksiä myös siitä, että ensimmäisten ydinaseiskujen vaihdon jälkeen ydinsodan johtaminen ei ole enää mahdollista.

1.2 Tavanomainen strategia

1.2.1 Yleistä

Tavanomaisella eli konventionaalisella sodankäynnillä tarkoitetaan sotaa, jossa käytetään vain tavanomaisia aseita. Näitä ovat kaikki aseet ydinaseita ja biologisia- sekä kemiallisia aseita lukuun ottamatta. Huolimatta ydinaseen olemassaolosta tavanomaisia sotia on käyty runsaasti toisen maailmansodan jälkeen niiden laajentumatta suursodaksi tai ydinsodaksi.

Tavanomaisen strategian kehitykseen on kuulunut, että tavanomaiset aseet ja asevoimat on yhä enenevässä määrin pyritty saamaan palvelemaan ehkäisyvaikutusta, sodan ennalta ehkäisyä. Täten ne palvelevat pelotusta samoin kuin ydinaseetkin, ei kuitenkaan suuren tuhovoiman tähden, vaan hyökkääjän voiton mahdollisuuksien vähentämisen takia. Tavanomaisin asevoimin valmistaudutaan tuottamaan hyökkääjälle niin suuret sotilaalliset tappiot, että hyökkäyksen haitat ylittävät sen avulla mahdollisesti saatavat edut. Ydinaseettomilla mailla, kuten puolueettomilla ja sitoutumattomilla mailla, tavanomainen strategia toimii pääpelotusmuotona. Eräissä maissa epäsuoran strategian keinot (esimerkiksi siviilivastarinta) voivat täydentää ja tukea sitä. Ydinasevaltioilla ja sotilasliitoilla tavanomaiset asevoimat ennen kaikkea täydentävät ydinasepelotusta.

Tavanomaisten asevoimien merkitystä ovat uudelleen korostaneet, paitsi monet toisen maailmansodan jälkeen käydyt tavanomaiset sodat, myös se seikka, että mahdollisen ydinsodankin olosuhteissa on katsottu olevan monia tavanomaisille sotavoimille kuuluvia tehtäviä, kuten vastustajan asevoimien täydellinen lyöminen, alueiden haltuunotto ja miehittäminen.²³⁾

Toisen maailmansodan aikana sissisodalla oli jo strategista merkitystä, ja se esiintyi joko tavanomaisten sotatoimien rinnalla (Neuvostoliiton partisaanisota) tai yksinomaisena sodankäyntimuotona miehittäjää vastaan (Jugoslaviassa).²⁴⁾ Toisen maailmansodan jälkeen tavanomainen sodankäynti on ollut usein kokonaan tai osaksi sissisotaa tai sissitoimintaa ja vastasissisotaa.

Useat tavanomaiseen strategiaan ja tavanomaisilla aseilla varustettuihin asevoimiin puolustuksensa perustavat maat (esimerkiksi eräät pienet sitoutumattomat ja puolueettomat maat) ovat luoneet varsinaisen kenttäarmeijan rinnalle sissisotaan tai sissitoimintaan valmistautuvan järjestelmän. Esimerkiksi Jugoslaviassa on strategisen doktriinin mukaan kansanarmeijan rinnalle luotu paikallispuolustusjärjestelmä, johon kuuluvat yksiköt jatkavat tarvittaessa taistelua sissisodan (partisaanisodan) keinoin vihollisen selustassa.

1.2.2 Tavanomaisen strategian kehitysnäkymiä

Tavanomaisen strategian viime aikojen merkittävin keskustelu ja kiistely on kohdistunut Pohjois-Atlantin liiton puolustukseen Keski-Euroopassa. Keskustelu on ollut erityisen vilkasta Saksan liittotasavallassa. Vuodesta 1967 alkaen voimassa olleeseen NATO:n joustavan vastatoiminnan strategiaan ovat aiheuttaneet muutospaineita muun muassa

— NATO:n ydinpelotteen uskottavuuteen kohdistuneet epäilykset koskien erityisesti taktillisia ydinaseita

- uuden teknologian luomat puolustusmahdollisuudet
- eräissä asevoimissa käynnissä olleet uudistushankkeet ja
- aseidenriisuntaneuvotteluiden sekä rauhanliikkeiden voimistumisen myötä virinnyt uudistuskeskustelu.

Arvostelun kohteena on ollut myös niin sanottu etupainoisen puolustuksen periaate (Vorneverteidigung). Lähes kaikkien joukkojen ryhmittämisen rajalle ohueen linjaan ei ole uskottu estävän määrätietoista hyökkääjää pääsemästä helposti murtoon, mikä johtaisi joko tuhoisaan ydinaseiden käyttöön tai antautumiseen.

NATOn puolustuskeskusteluun liittyen ja samoihin aikoihin esitettiin useita vaihtoehtoisia malleja, jotka ulottuivat moderniin taktilliseen ydinaseeseen perustuvasta puolustuksesta (neutroniase) niin sanottuihin vaihtoehtoisiin turvallisuusjärjestelmiin (yksipuolinen aseidenriisunta, ydinaseeton vyöhyke, sosiaalinen puolustus). Useissa malleissa voimakas kritiikki kohdistui käytössä oleviin, vanhentuneina pidettyihin, taktillisiin ydinaseisiin ja niiden käyttökotriineihin, joiden arvellaan konfliktin mahdollisesti syttyessä vievän liian helposti ydinase-eskalaatioon. Ydinaseista riippuvuuden vähentämisen vastapainoksi esitettiin tavanomaisten asevoimien vahvistamista.²⁵⁾

Pohjois-Atlantin liiton puolustuskeskusteluun toi voimakkaan virikkeen Yhdysvalloissa kehitetty ja muotoiltu ”AirLand Battle” (ilma-maataisteluooppi), joka muun muassa

- painottaa maataisteluihin liittyvän ilmatoiminnan merkitystä
- korostaa erityisesti aloitteellisuuden, laajan alueen käytön ja tasapainotetun liikkeen sekä tulivoiman merkitystä
- tuo vastahyökkäykset keskeisesti esille ja
- korostaa vaikuttamista vihollisen selustayhteyksiin.

NATOn Euroopan joukkojen komentajan kenraali B Rogersin esittämässä tulkinna ”ilma-maataisteluoopissa” hyökkääjä lyödään lännen teknologisesti kehittyneiden konventionaalisten asevoimien ja aseiden avulla. Hyökkääjän toisen ja kolmannen portaan joukot eristetään ensimmäisen hyökkäysportaan joukoista 50—300 km:n syvyydessä. Toiminta kohdistetaan selustan armeijakuntien ja armeijoiden ”pehmeään sisustaan”; niiden joukkojen keskityksiin operatiivisiin johtokeskuksiin ja niiden käyttämiin lentokenttiin sekä polttoaine- ja materiaalivarastoihin.²⁶⁾ Vastahyökkäykset tapahtuisivat siten tavanomaisin asein myös Varsovan liiton maaperälle.

Ydinaseita korvaavan teknologian käyttöönoton jälkeen voitaisiin vähitellen luopua taktillisista ydinaseista. Kyse olisi tällöin ydineskalaation pienentämisestä, ei luopumisesta kokonaan ydinasepelotteesta. Suunnitelma edellyttäisi alustavan arvion mukaan 4 %:n vuotuista kasvua NATO-maiden puolustusbudjetissa, mikä merkitsisi 1 %:n korotusta jo vuonna 1978 päätettyyn 3 %:n kasvuun.²⁷⁾

Ilma-maataisteluooppi ja Rogersin suunnitelma ovat saaneet lännessä myös kritiikkiä osakseen. Vastatoiminnan kohdistamista syvälle Varsovan liiton alueelle pidetään aikaisempaa hyökkäyksellisempänä, mikä ei sovi monien Länsi-Euroopan maiden turvallisuuspoliittisiin päämääriin. On pohdittu, myös Neuvostoliiton mahdollisia vastatoimenpiteitä, jos uudet tavanomaiset aseet saavuttavat suuren tehokkuuden. Tällöin heränneeseen kysymykseen, joutuuko Neuvostoliitto puolestaan vastaamaan teknologiseen alivoimaansa ydinaseilla, on kuitenkin muun muassa vastattu tämän vaaran olevan pienemmän kuin nykyisten taktillisten ydinaseiden luoman epävarmuuden.²⁸⁾

NATOn tavanomaisen asevoiman vahventamisyhteykset ovat herättäneet myös muita epäilyksiä. Kysytään, luoko NATOn tavanomaisen asevoiman luoman pelotuksen lisääntyminen uskon, että Yhdysvallat ei enää olisi valmis missään tilanteessa käyt-

tämään ydinaseita Länsi-Euroopan puolustamiseksi, mikä lisäisi laajankin sodan vaaraa.²⁹⁾

Lännessä on myös esitetty, että ei ole olemassa (ainakaan toistaiseksi) kykyä toimia uusien oppien mukaan. Puuttuu välineitä iskeä tehokkaasti tavanomaisin asein yli 50 km:n syvyydelle vihollisen selustan kohteisiin ja selustayhteyksille, kuten esimerkiksi Rogersin suunnitelmassa edellytetään.

1.3 B- ja C-aseiden käyttö

Biologiseen sodankäyntiin kuuluu pieneliöiden, mikrobin tai niiden osien käyttö sotilastarkoituksiin aikaansaamaan sairauksia ihmisessä, eläimissä tai kasveissa. Kemiallisella sodankäynnillä tarkoitetaan myrkyllisten aineiden, kuten taistelukaasujen, sabotaasimyrkkujen tai kasvintuhoaineiden käyttöä sodassa.³⁰⁾ Vaikka Geneven vuoden 1925 pöytäkirjassa kielletään kaasujen ja bakteriologisten keinojen käyttö sodassa ja yleissopimuksessa vuodelta 1972 kielletään bakteeri- (biologisten) ja toksiiniainien kehittäminen, tuottaminen ja varastoiminen, kuuluu biologisen ja kemiallisen sodankäynnin mahdollisuus edelleen supervaltojen menetelmiin.

Biologista asetta on arveltu käytetyn joukkotuhoukseista kauimman aikaa, mutta yleensä on ollut vaikeuksia selvittää, onko kyseessä ollut suunniteltu käyttö vai sattumalta puhjennut epidemia. Nykyään suurvallat eivät liene suunnanneet suuria voimavaroja biologisen sodankäynnin tai siltä suojautumisen kehittämiseen. Kansainvälisten sopimusten, yleisen mielipiteen, biologisella sodankäynnillä aiheutettujen epidemioiden huonon ennustettavuuden yms. takia suurvallat eivät todennäköisesti helposti ryhdy käyttämään biologista asetta. Yhdysvaltain doktriineihin ei sen oman ilmoituksen mukaan kuulu biologisen aseiden käyttö, mutta ohjesäännöissä on ohjeita kemiallis-biologisilta vaikutuksilta suojautumisesta.³¹⁾ Tutkimus rajoittuu vain puolustuksellisiin vastatoimenpiteisiin.

Jos biologiseen sodankäyntiin ryhdytään, kyseeseen saattaisi tulla sen yhdistäminen muuhun sodankäyntiin. Epäsuoran strategian menetelmien käytön yhteydessä saatettaisiin biologisia aseita käyttää esimerkiksi sabotaasitoiminnan tapaan vastustajamaassa.

Huolimatta 1960-luvulta lähtien YK:n piirissä käydyistä ja 1970-luvulta lähtien supervaltojen kahdenkeskisistä kemiallisten aseiden rajoittamista koskevista neuvotteluista suurvallat ovat valmistautuneet kemiallisten aseiden käyttöön ja niiltä suojautumiseen. Neuvostoliitolla, Yhdysvalloilla ja Ranskalla uskotaan olevan huomattavat kemiallisen aseiden varastot ja hyvä valmius niiden käyttöön.³²⁾ Yhdysvaltain ohjesääntöjen mukaan maa ei käytä ensimmäisenä kemiallisia aseita, mutta pidättää itsellään oikeuden kostaa niillä, jos vihollinen on käyttänyt kemiallisia aseita amerikkalaisia joukkoja vastaan.³³⁾

Kemiallinen sodankäynti sijoittuu tavanomaisen sodankäynnin ja ydinasesodan väliin, ja sen voidaan katsoa täydentävän niiden muodostamaa pelotetta. Kemiallisen aseiden käyttökynnys ilmeisesti ylitetään nopeammin kuin ydinaseiden käyttökynnys. Kaasujen käytöstä on esitetty väitteitä muun muassa Kamputsean konfliktin yhteydessä. YK:n asettama tutkijaryhmä on maaliskuussa 1984 todennut kemiallisia aseita käytetyn Irakin—Iranin sodassa.

Tavanomaisiin sotatoimiin liitettyä kemiallisia aseita saatetaan käyttää hyväksi esimerkiksi taitolaitteiden (lentokenttien) haltuunottoon vaurioitumattomina. Taiste-

lukaasujen käytöllä voidaan yllättää nykyaikaisetkin asevoimat ja saavuttaa osaratkaisu. Kemialliseen sodankäyntiin ja siltä suojautumiseen valmistautuneita suurvallan joukkoja ei voitane tehokkaasti yllättää montaa kertaa.

Kemiallisella aseella saattaa olla säästä aiheutuvia ennalta arvaamattomia ja kohdettaan valitsemattomia seurauksia.³⁴⁾ Keski-Euroopan siviiliväestöön konfliktin alkuvaiheessa ulottunut kemiallisen aseiden käyttö aiheuttaisi väestönsuojien ja suojavälineiden kohdalla olevien puutteiden takia suuria tappioita, minkä luomaa uhka- ja pelotevaikutusta ei ole syytä aliarvioida.

Kemiallisesta aseesta on muodostunut suurvalloille varustelukilvan ala, joka näyttää olevan kiihtymässä ellei sitä koskevissa neuvotteluissa saada aikaan sopimusta. Rajan asettaminen kemiallisten aseiden ja niiden vaikutuksia lähellä olevien muiden aineiden välille saattaa olla näissä neuvotteluissa eräs ongelmallinen kysymys.

2 EPÄSUORA STRATEGIA

2.1 Yleistä

Epäsuoralla strategialla on edelleen hyvät menestymisen mahdollisuudet, kun varsinkin ydinsotaa mutta myös laajaa tavanomaista sotaa vältetään kaikin keinoin. Epäsuoran strategian menetelmät ovat moninaiset ja toimintakenttä laaja.

Epäsuoran strategian käsitteen (oikeammin ”välillisen menetelmän strategian”) ja teorian synty liitetään yleensä englantilaisen Liddel Hartin (1895—1970) kirjoituksiin 1920-luvun lopulta alkaen.³⁵⁾ Liddel Hart korosti ennen muuta sotilaallisen voiman epäsuoraa käyttöä ja psyykkistä vaikutusta vastustajaan, jotta se luopuisi vastarinnasta ennen varsinaista aseellista taistelua. Toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen, erityisesti laajalti harjoitettu sissisota ja kumouksellinen sodankäynti, toivat verrattomasti lisää aineksia epäsuoran strategian menetelmiin. Liddle Hart esimerkiksi totesi sissisotien jatkuvan, koska niissä kyetään käyttämään hyvin kansallisia näkökohtia, sosiaalisia epäkohtia ja jopa roturistiriitoja hyväksi, ja koska ydinaseiden käytöllä ei niihin kyetä vastaamaan.³⁶⁾

Ranskalainen tunnettu strategian tutkija André Beaufre (1902—1975) totesi 1960-luvulla epäsuoran strategian (josta hän käytti nimeä ”välillinen strategia”) toimintalueen olevan erittäin laajan ja sen muodostuneen äärimmäisen monimutkaiseksi ja pelottavan tehokkaaksi.³⁷⁾ Ydinstrategian kehittyessä käytettäisiin Beaufren mukaan entistä enemmän epäsuoraa strategiaa ja rauha menettäisi yhä enemmän rauhanomaisuuttaan.³⁸⁾

Epäsuoran strategian menetelmien käyttöä on liittynyt II maailmansodan jälkeen erityisesti niin sanotun kylmän sodan tai kylmän sodan luonteisten ajanjaksojen yhteyteen. Kullervo Killinen määrittelee kylmän sodan voimapolitiittiseksi jännitystilaksi, jossa vastustajaa painostetaan poliittisin, taloudellisin ja psykologisin keinoin sekä sotilaallisella uhkailulla aseiden käyttöön kuitenkin turvautumatta.³⁹⁾

Epäsuoraan strategiaan usein olennaisena osana kuuluvan sissisodan teoriaa kehitti jo Engels (1820—1895), mutta Mao Tse-Tungia (Mao Zedong, 1896—1976) pidettiin sissisodan nykyaikaisen teoreettisen pohjan luojana ja teorioiden menestyksellisenä käytäntöön soveltajana.

2.2 Poliittinen, henkinen ja taloudellinen painostus sekä sotilaallinen uhkaaminen

Poliittisen ja taloudellisen painostuksen samoin kuin sotilaallisen uhkaamisenkin päämääränä on lamauttaa vastustajan toiminta pelon avulla. Pelotus on psykologista toimintaa, ja sen menetelmät ulottuvat hienovaraisesta hyvinkin ankaraan painostukseen. Laajalti tunnettu esimerkki poliittisesta ja sotilaallisesta painostuksesta on Saksan toiminta sen pieniä naapurivaltioita, ennen muuta Tšekkoslovakiaa vastaan 1930-luvun lopulla. Onnistuneen diplomaattisen toiminnan, poliittisen painostuksen ja Saksan sotavoimien liikehännän jälkeen Hitlerin onnistui liittää Itävalta alueisiinsa ja jakaa Tšekkoslovakia ilman aseellista taistelua.

Henkisillä tekijöillä on tulevaisuuden kriiseissä tärkeä osuus. Siviilihenkilöihin kohdistuva suunnattomien tappioiden uhka mahdollisissa sodissa on eräs tähän liittyvä merkittävä seikka. Eräiden tutkijoiden mukaan tulevaisuuden kriisit ratkaistaan ennen aseellisten sotatoimien alkamista psykologisessa voimainkoetuksessa.⁴⁰⁾

Taloudellisesti voimakkaat valtiot ovat voineet ja voivat tulevaisuudessakin tarvittaessa käyttää taloudellista painostusta epäsuoran strategian välineenä pyrkiessään strategisiin päämääriinsä. Vastustajan taloudellista potentiaalia on voitu pyrkiä heikentämään kauppapoliittisten pakote- tai rajoitustoimien avulla. Teknologisesti pitkälle kehitettyjen laitteiden ja strategisten materiaalien vientikieltoja on sovellettu aivan viime aikoinakin. Suurvallat ovat saattaneet asettaa taloudellisen painostuksen tai saartotoimien kohteeksi esimerkiksi pieniä naapureitaan, joiden hallitusten on arvioitu olevan suuntautumassa vastapuolen leiriin.

2.3 Kumouksellinen sodankäynti

2.3.1 Henkinen ja sosiaalinen toiminta sekä terrorismi

Kumouksellisen sodan, josta sitä käyvä osapuoli käyttää usein vapautussodan nimeä, strategisena tavoitteena on Maon oppien mukaan ollut murtaa vastustaja (hallitusvalta) laajamittaisella ja pitkäaikaisella toiminnalla, lähinnä demoralisoimalla hallituksen voimat, kunnes ne ovat kypsät vallankumouksellisten lyötäväksi tarvittaessa säännöllisillä sotatoimilla.

Henkisen eli psykologisen toiminnan osuus on ollut erittäin tärkeä, sillä panoksena on ollut väestön kannatus. Kumouksellisesta sodasta on väitetty olevan 80 % psykopoliittista ja sosiaalista toimintaa ja vain 20 % sotilaallista toimintaa.⁴¹⁾ Henkisen toiminnan päämäärinä on väestön tuen voittamisen lisäksi ollut vastustajan moraalin murtaminen ja ulkomaisen tuen hankkiminen. Tärkeimmät toimintakeinot ovat olleet poliittinen propaganda, yksilöiden ja massojen mielipiteiden taivuttelu, sosiaaliset uudistukset kuten maareformi sekä terrorismi.

Poliittisessa propagandassa kumouksellisen sodan aatesisältö on ollut erittäin tärkeä, sillä sissien ja kansan on pitänyt tietää, minkä puolesta on taisteltava. Vaikka kumoukselliset liikkeet ovat useimmiten vasemmistolaisia, turvautumista alunperin hyvin vasemmistolaiseen propagandaan on vältetty. Sen sijaan ideologioina ovat usein olleet kansallisuusaate, kolonialismin vastainen aate, roturistiriidat tms. Nationalismin rinnalla on usein ollut uskonnollinen aate kuten Algeriassa ja Eritreassa.

Henkistä sodankäyntiä on suoritettu myös kaukaakin tulleen vastustajan (miehitäjän) kotimaassa, esimerkiksi Yhdysvalloissa Vietnamin sodan aikana muun muassa pasifismiin vedoten. Kumoukselliset liikkeet ovat käyttäneet ulkomaisen tuen hankkimiseksi paitsi poliittista myös psykologista toimintaa itselleen myötämielisissä maissa ja esimerkiksi Yhdistyneissä Kansakunnissa.

Epäsuoran strategian käyttöä ja käytön valmistelua tapahtuu luonnollisesti jo rauhan aikana ennen varsinaista kriisiäkin, joskin kriisin kynnyksellä ja itse kriisin yhteydessä käyttö korostuu. Taitavan ja erityyppisen propagandan avulla vaikeutetaan vastustajan puolustustahtoa ja luodaan levottomuutta väestön keskuudessa. Mielipiteen muokkauksessa käytetään hyväksi kansanliikkeitä, mielipideryhmiä, puolueita, oppositioita tms. Erälle epäsuoran strategian menetelmien käytölle ennen varsinaista kriisiä, esimerkiksi kritiikille yhteiskuntajärjestelmää vastaan, organisoidulle maanpuolustustehtävistä kieltäytymiselle jne. tarjoavat länsimaiset demokratiat erilaiset, monissa suhteissa paremmat edellytykset kuin tiukasti valvotut maat. Länsiliittoutuneiden esittämiin skenaarioihin Varsovan liiton toiminnasta sodan aikana kuuluu yleensä ylivoimaisin panssaroiduin joukoin suoritettun, Atlantin rannikolle pyrkivän hyökkäysiskun lisäksi runsas kumouksellisen sodan keinojen käyttö (sabotaasi, propaganda jne.),⁴²⁾ joka alkaisi jo ennen varsinaisia sotatoimia.

Terrorismi lisääntyi huomattavasti ja sen menetelmät monipuolistuivat 1960- ja 1970-luvulla.⁴³⁾ Nykyisin esiintyy kansallista, kansainvälistä ja valtioiden harjoittamaa tai tukemaa terrorismia. Viime vuosikymmenien kumouksellisissa sodissa terrorismin tehtävänä on ollut

- väestön taivuttaminen tukemaan kumouksellisia tai kansan pelotteleminen niin, että se ei tekisi mitään kumousta vastaan
- vastavoimien eliminoiminen ja väestön eristäminen hallintokoneistosta, esimerkiksi poliisien, opettajien ja postivirkamiesten terrorisoinnilla
- kumouksellisen liikkeen demonstrointi
- kumouksellisten moraalien lujittaminen ja
- vastapuolen provosoiminen terrorismiin yleisen turvattomuuden tunteen lisäämiseksi väestön keskuudessa.⁴⁴⁾

Terrorismiin ovat kuuluneet erityisesti pommiattentaatit, murhat, kidnappaukset, kidutus, kiristys, sabotaasi, tuhopoltot ja lentokonekaappaukset. Terrorismia on saatettu käyttää kumouksellisen sodan kaikissa vaiheissa.

Terrorismi on käyttäjälleen vaikeasti hallittava väline. Liian voimakas terrorin käyttö saattaa kääntää väestön terrorisoijaa vastaan, ja väestön myötätunto ja tuki saatetaan näin menettää.

2.3.2 Sissisota

Kumouksellisen sodan varsinainen sotilaallinen toimintamuoto on sissisota. Usein 1960- ja 1970-lukujen sissisodat jaetaan maaseutu- ja kaupunkisissisotiin (rural-urban guerilla warfare),

Ilman perusteellisia valmisteluja alkanessa sissisodassa on voitu erottaa Mao Tse-Tungin periaatteiden mukaiset kolme vaihetta:

- strateginen puolustusvaihe, jolloin sissit ovat alivoimaisia ja vasta organisoivat toimintaansa

- strateginen tasapainovaihe, jolloin vastustaja pakotetaan vetäytymään tärkeisiin asutuskeskuksiin ja
- sissien strateginen hyökkäysvaihe, jolloin vastustaja lyödään yleensä säännöllisillä sotatoimilla.⁴⁵⁾

Tärkeimpinä syinä kumouksellisten liikkeiden siirtymiseen kaupunkisissisotaan eräissä maissa olivat urbanisoituminen ja teollistuminen näissä maissa sekä se, että maaseutu ei tarjonnut riittävää suojaa eikä muita edellytyksiä menestykselliselle sissisodalle. Latinalaisessa Amerikassa maaseutusliikkeet kärsivät kaikkialla tappioita 1960-luvun lopussa; muun muassa Che Cuevaran Boliviassa aloittama kumouksyritys päättyi epäonnistumiseen ja hänen itsensä kaatumiseen.

Kaupunkisissitoiminnan teoria ja menetelmät kehitettiin ensiksi Latinalaisessa Amerikassa, ja ne perustuivat ensi sijassa Kuuban vallankumouksen ja Maon periaatteisiin. Kaupunkisissien strategisena tavoitteena ei ollut alueiden valvontaan saaminen, vaan väestön mielialaan vaikuttaminen ja kansan saaminen kumouksellisten puolelle. Siten luotaisiin edellytykset laajemmalle kumous- ja sissitoiminnalle.⁴⁶⁾

Ulkomainen tuki ja ulkopuoliset tukialueet ovat olleet viime vuosien kumoussodille tärkeitä. Menestyksellisiä kumoussotia (Vietnam jne.) on tuettu voimakkaasti ulkoapäin. Toisaalta esimerkiksi jugoslavalainen Vladimir Dedijer ei kuitenkaan pidä aineellista ulkopuolista apua sissiliikkeelle sittenkään elintärkeänä, vaikka hänenkin mielestään muun muassa Algeriassa ja Vietnamin vapausliikkeiden suhteet suurvaltoihin olivat merkitykselliset.⁴⁷⁾

Kumoussodille on edelleen huomattavasti käyttövoimaa Latinalaisessa Amerikassa ja erityisesti eräissä Väli-Amerikan maissa, joissa sosiaalinen eriarvoisuus on suuri, reformit ovat sotilashallituksille vaikeita ja elinolojen kurjistuminen väestön liikakavun myötä uhkaa.⁴⁸⁾

Kumouksellisen sodankäynnin menetelmien, erityisesti sissisodan kuuluttua aikaisemmin voittopuolisesti vasemmistolaisien ryhmien menetelmiin on 1980-luvulla näitä menetelmiä alettu yhä enenevässä määrin käyttää myös vasemmistolaisia hallituksia vastaan kuten on tapahtunut Afganistanissa, Angolassa, Etiopiassa ja Nicaraguassa.

2.4 Vastakumouksellinen sodankäynti

Vastakumouksellista sotaa ovat strategisena menetelmänä käyttäneet ne valtiot, joiden alueella tai vaikutuspiirissä kumous- tai vapautussotia on käyty; erityisesti Latinalaisen Amerikan vallassa olevat hallitukset, mutta myös esimerkiksi Yhdysvallat ja Englanti. Menestyksellisin strategia kumousliikkeitä vastaan on poistaa jo ennen kumouksellisen toiminnan alkua sen syyt, kuten epäkohdat maanomistusoloissa ja sosiaalisissa suhteissa.

Vastakumouksellisen osapuolen strategian tärkeänä onnistumisen edellytyksenä on ollut kumouksellisten käyttämien menetelmien hyväksikäyttö. Toisaalta on toimitava niin, että vastustajan sissistrategia epäonnistuu.⁴⁹⁾ Esimerkiksi psykologinen sodankäynti on kohdistunut kumousliikkeiden asevoimiin ja niitä tukevaan väestöön. Keinoina on käytetty propagandaa, mielipiteiden taivuttelua ja uudelleenkasvatusta. Useimmat länsimaiset kumoussotien tutkijat ovat vastustaneet terrorismin käyttöä vastakumouksellisen strategian menetelmänä, sillä se on useimmiten voimistanut väestön vastarintaa.⁵⁰⁾ Terroritekoja on kuitenkin tapahtunut muun muassa Vietnamin.⁵¹⁾

Väestön valvomiseksi ja sissien erottamiseksi siitä sekä kumouksellisten harjotta-

man terrorin luoman turvattomuuden tunteen poistamiseksi väestöä on siirretty linnoitettuihin kyliin. Ne on sitten varustettu itsepuolustuskykyisiksi. Aseellisessa vastakumouksellisessa sodankäynnissä kumousliikkeet pyritään lyömään heti alkuvaiheessa, kun niiden organisoituminen on vasta käynnissä ja ne ovat heikoimmillaan. Vastakumoukselliselle osapuolelle on myös tärkeätä estää kumouksellisilta ulkomainen apu ja ulkomaisten tukialueiden käyttö. Esimerkiksi marokkolaisten strategian perusideana Polisariota vastaan Länsi-Saharassa on ollut eristää hallussaan olevat alueet sisäisesti pitkän estevyöhykkeen avulla, ja laajentaa sen jälkeen "rauhoitettuja" alueita.

Vallankumouksellisen sodan strategia perustuu suuresti poliittisen tilanteen ja väestön kannatuksen voittamiseen, ei pelkästään sotilaalliseen ratkaisuun pyrkimiseen.

3 ASEIDENRIISUNTASTRATEGIA, KRIISIN HALLINTA JA MUITA MENETELMIÄ

3.1 Aseidenriisuntastrategia

Asevarusteluun ja aseisiin perustuvan strategian vastapainoksi on syntynyt menetelmien kokonaisuus, jota voidaan kutsua aseidenriisuntastrategiaksi.⁵²⁾ Vuonna 1959 YK:n yleiskokouksen yleisessä päätöslauselmassa todettiin aseidenriisunnan perimmäiseksi päämääräksi yleinen ja täydellinen aseidenriisunta tehokkaassa ja kansainvälisessä valvonnassa. Koska aseidenriisunnan lopulliseen päämäärään ei ole päästy on käytännössä jouduttu tyytymään rajallisempiin välitavoitteisiin, erityisesti aseiden ja asevoimien rajoittamiseen ja aseiden valvontaan. Kun aseidenriisunta otetaan mukaan strategian menetelmien tarkasteluun on kysymyksessä nimenomaan turvallisuuspoliittinen näkökulma, mikä poikkeaa aseidenriisuntaa moraalisenä ilmiönä tarkastelevan näkökulmasta.⁵³⁾

Varustelun säätelyyn ja vähentämiseen on luonnollisesti monia vaikuttimia, joista tärkeimpiä ovat olleet seuraavat:

- sodan ja sen suunnattomien tuhojen ehkäiseminen tai ainakin sodan esiintymistodennäköisyyden pienentäminen
- aseellisen konfliktin laajenemisen estäminen ja edellytysten luominen sen lopettamiselle ja kriisien hallintajärjestelmien kehittäminen
- taloudelliset syyt, sillä asevarustelu käy taloudellisesti liian raskaaksi vauraillekin valtioille ja siitä vapautuneille varoille löytyisi runsaasti muuta käyttöä
- vastapuolen sotilaallisten kehittelysuunnitelmien ja aikomusten testaaminen
- sotilaallisen etumatkan saavuttaminen tai säilyttäminen, jolloin aseidenriisunta ei ole juurikaan eronnut varustamisesta päämäärän oltua kummassakin saman — oman suhteellisen aseman parantaminen vastapuoleen nähden⁵⁴⁾
- poliittisesti ja sotilaallisesti hankalien aseiden kieltäminen
- pyrkimys luoda aseidenriisuntaneuvottelujen avulla ainakin 1980-luvun länsimaissa välttämätön yhteiskunnallinen tuki omalle turvallisuus- ja puolustuspolitiikalle⁵⁵⁾ ja
- eettis-moraaliset perustelut.⁵⁶⁾

Menetelminä aseidenriisuntaan (sen suppeammassa merkityksessä, disarmament) kuuluvat aseistuksen supistaminen tai eliminoiminen, mikä merkitsee aseiden tosiasiallista vähentämistä. Aseidenriisunta voi tapahtua kansainvälisten sopimusten perusteella tai yksipuolisesti ja se voi olla yleistä tai paikallista, täydellistä tai osittaista ja valvottua tai valvomaton.

Aseidenvalvonta (arms control) ja aseistuksen rajoittaminen hyväksyvät sotilaallisen järjestelmän olemassaolon, ja tarkoittavat toimenpiteitä, jotka pyrkivät sodan todennäköisyyden supistamiseen ja voimakkein turvautumisen ehkäisemiseen sekä tämän epäonnistuessa sodan tuhojen vähentämiseen. Menetelmiin on kuulunut esimerkiksi suoran viestiyhteyden, niin sanotun kuuman linjan rakentaminen Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välille vuonna 1963 tarkoituksena välttää ydinsodan syttyminen vahingossa.

Aseistuksen rajoittamismenetelminä on käytetty asejärjestelmiin kohdistuvia katotoja tai asejärjestelmien tai aseiden kieltöjä. Esimerkiksi SALT I-sopimus vuonna 1972 asetti torjuntaohjusten määrän katoksi 200 ohjusta. Käyttökieltoa koskevat sopimukset kieltävät eräät epäinhimillisiä pidetyt aseet. Sijoituskiellolla estetään määrättyjen asetyyppien tai joukkojen sijoittaminen määrätyille alueille tai vyöhykkeille. Ydinaseettomia vyöhykkeitä koskevia sopimuksia pidetään yleisesti tärkeinä.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssissa on käsitelty myös niin sanottuja luottamusta lisääviä toimia, joiden tarkoituksena on poistaa osanottajavaltioiden väliltä mahdollisesti jännitystä aiheuttavia syitä. Nämä ovat sisältäneet muun muassa suurten sotaharjoitusten ennaltailmoittamista ja tarkkailijoiden vaihtoa seuraamaan sotaharjoituksia sekä suurten joukkojen siirtojen ennaltailmoittamista.

Supervaltojen väliset aseidenriisunta- ja asevalvontapyrkimykset jähmettyivät 1970-luvun puolivälin jälkeen, vaikka SALT/START-prosessi keskeytyikin vasta vuonna 1983. Monien, varsinkin aseidenriisuntaa eettis-moraalisesta näkökulmasta tarkastelevien mielestä vuosikymmenien neuvotteluponnistelut ovat vaikuttaneet varsin vähän sotilasbudjetteihin ja asevarusteluun, vaikka eräitä pysyviä tuloksia (sopimuksia) saatiinkin aikaan. Neuvotteluita ovat vaikeuttaneet monet seikat, joista esimerkiksi todentamis- (verifiointi) ongelmat eivät ole olleet vähäisimpiä. Eräänä vaikeutena tulosten kannalta on ollut neuvotteluprosessin vaatima pitkä aika verrattuna siihen aikaan, jota uusien aseiden tekninen kehittyminen on vaatinut.

Sotateknillisen kehityksen ohella ajankohtainen kansainvälisten suhteiden tila on vaikuttanut merkittävästi aseidenriisuntaponnistelujen edistymiseen. Tulehtuneessa kansainvälispoliittisessa tilanteessa aseidenriisuntaneuvottelut ovat yleensä olleet lamaantuneina ja supervaltojen on tällöin ollut vaikeampi käyttää niitä turvallisuuspäämääriensä ja strategiansa hyväksi kuin liennytyksen vallitessa.

3.2 Kriisin hallinta

Kriisin hallintaan liittyvät kysymykset ovat nousseet viime aikoina keskeiselle sijalle. Robert McNamara on lausunut strategian teorioista, että ydinaseaikakaudella ei ole enää muuta strategiaa kuin kriisin hallinta.⁵⁷⁾ Erään määritelmän mukaan kriisin hallinta sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla kriisitilanteessa pyritään estämään tilanteen eskaloituminen sodaksi ja aikaansaamaan konfliktille rauhanomainen ratkaisu luopumatta oleellisista kansallisista intresseistä.⁵⁸⁾

Ydinpelotukseen perustuvien doktriinien kehittyminen muun muassa teknologisten edistysaskeleitten myötä yhä monimutkaisemmiksi ja erikoistuneemmiksi on kohdistanut voimakasta epäilyä niiden hallinnan mahdollisuuksiin kriisitilanteessa. Kriisin ja konfliktin hallintakyky edellyttäisi monia sitä tukevia teknologisia, strategisia ja poliittisia toimenpiteitä. Esimerkiksi tärkeimpien johtamis-, valvonta- ja viestijärjestelmien täytyisi pysyä kunnossa, jotta kriisin eskaloitumista voitaisiin hallita ja jotta

voitaisiin neuvotella kriisin laukaisemisesta. Tämä edellyttää paitsi luotettavia ja korkeatasoisia järjestelmiä, myös korvaavia järjestelmiä sekä erityistä pidättyvyyttä johtamisjärjestelmien kohdentamisessa ydiniskujen maaleiksi. On esitetty myös monia muita toimenpiteitä kriisin ja konfliktin hallitsemiseksi, kuten kriisiherkkien ydinasejärjestelmien poistamista ja ydinasetasapainoa mahdollisimman alhaisella määrällisellä tasolla.⁵⁹⁾

Luotettava kriisinhallintamekanismi ja -kyky asettavat suuret vaatimukset tavanomaisiin asevoimiin puolustuksensa turvaavalle valtiolle. Puolustuspoliittisen päätöksentekojärjestelmän on oltava toimiva ja luotettava.⁶⁰⁾ Erityisen suuret vaatimukset kohdistuvat supervaltojen ja kaikkien ydinasevaltojen kriisinhallintakykyyn. Kriisien hallintakyvyn kehittämiseen ja parantamiseen tähtäävät pyrkimykset pitäisi tulevaisuudessa ottaa yhä tärkeämmälle sijalle strategian menetelmiä kehitettäessä.

3.3 Muita menetelmiä

Uudenlaisia strategian menetelmiin tulevaisuudessa mahdollisesti vaikuttavia ajatuksia esitti esimerkiksi niin sanottu Palmén komissio vuonna 1982. Molemmipuoliseen pelotukseen perustuvat strategiat tulisi komission raportin mukaan korvata ”yhteisen turvallisuuden” -strategialla. Koska ydinsodassa ei olisi voiton mahdollisuutta, vaan molemmat osapuolet joutuvat yhtäläillä tuhon kohteeksi, voivat osapuolet komission mielestä säilyä hengissä vain yhteistoimin.

Yhteisen turvallisuuden strategian tärkeitä alueita olisivat asteittainen aseidenriisunta ja asevarustelukilpailun hillintä koskien myös tavanomaisia aseita ja asevoimia. Pitkän tähtäyksen päämääränä olisi yleinen ja täydellinen aseidenriisunta. Tärkeänä pidettiin lisäksi YK:n turvallisuusjärjestelmän lujittamista ja YK:n aseman parantamista. Eräitä komission konkreettisia ehdotuksia olivat ydinaseettoman käytävän ja kemiallisista aseista vapaan vyöhykkeen perustaminen Keski-Eurooppaan.⁶¹⁾ Eräiksi ydinasestrategian vastapainoksi on esitetty niin sanottua globaalista strategiaa, joka pyrkii löytämään ratkaisua rajallisten luonnonvarojen käytölle siten, että ne riittäisivät kasvavan väestön tarpeisiin, ja näin rajoitettaisiin eräitä konfliktin aiheita.⁶²⁾

Mahdollisuus ydinaseiden leviämisestä useiden uusien maiden haltuun on eräs tämän päivän turvallisuusongelma, sillä leviämisen katsotaan huomattavasti lisäävän ydinsodan vaaraa. Ydinvoiman laaja käyttöönotto on lisännyt sellaisen teknologian ja tietämyksen leviämistä, jonka avulla saadaan haltuun ydinpommeihin soveltuvaa materiaalia. Kyky ydinasevoimien hankkimiseen on todennäköisesti jo 20—25 valtiolla. Tehokkaat toimenpiteet ydinaseiden leviämisen estämiseksi eri tasoilla vähentäisivät tätä kautta syntyvää ydinsodan riskiä.

Erityisesti Keski-Euroopan puolustuksen ympärillä käyty vilkas keskustelu on jälleen lisännyt vaihtoehtoisiin puolustautumismahdollisuuksiin ja strategian menetelmiin kohdistunutta kiinnostusta. Vaihtoehtoisten turvallisuusjärjestelmien joukossa on viime aikoina pohdittu muun muassa niin sanotun yhteiskunnallisen tai sosiaalisen puolustuksen mahdollisuuksia.⁶³⁾ Käsitteeseen väkivallaton toiminta on voitu lukea kaikki toiminta, joka ei aiheuta kohteelle suoraa fyysistä vahinkoa.⁶⁴⁾ Aseettomalla vastarinnalla, jonka synonyymeinä tai lähellä olevina termeinä on käytetty myös siviilivastarintaa ja passiivista vastarintaa, on tarkoitettu väkivallattoman toiminnan menetelmien avulla tapahtuvaa puolustautumista hyökkäystilanteissa.

Aseettoman vastarinnan ajattelu on perustunut eettisiin, uskonnollisiin ja ideologisiin, mutta myös käytännöllisiin näkökohtiin. Mahatma Gandhin johtama Intian itse-

näistymiskamppailu on tunnettu historiallinen esimerkki väkivallattomasta toiminnasta ja sen menetelmien avulla saavutetusta menestyksestä. Gandhin toiminnan päämuotoja olivat protestit ja käännytysyritykset, erilaiset yhteistyöstä kieltäytymisen muodot sekä vastustajan antamien määräysten julkinen rikkominen.

Arvioitaessa väkivallattoman toiminnan mahdollisuuksia strategian menetelmien yhteydessä voidaan lähteä siitä, että strategian perinteisiä menetelmiä käyttävä hyökkääjä ei voi jättää laskelmissaan ja arvioissaan huomioon ottamatta aseettoman ja passiivisen vastarinnan mahdollisuuksia, jos siihen on tehokkaasti valmistauduttu. Väkivallattoman vastarinnan on arvioitu vähentävän hyökkääjän miehityksestä saamia etuja ja aiheuttavan nimenomaan epäsuoria, lähinnä poliittisia kustannuksia.⁶⁵

Suomessa ensimmäinen parlamentaarinen puolustuskomitea totesi vuonna 1971, että ulkopoliittikan ja aseellisen puolustuksen keinojen täydentäjänä aseettomalla vastarinnalla on merkitystä ja että on perusteltua jatkaa sen tutkimista.⁶⁶ Ruotsissa jätettiin helmikuussa 1984 mietintö siviilivastarinnasta (SOU 1984: 10). Mietinnön mukaan tulee siviilivastarinnan ja ei-sotilaallisten vastarintamuotojen astua tilalle, jos jotain aluetta ei voida enää puolustaa sotilaallisesti. Ei-sotilaalliset vastarintamuodot pitäisi mietinnön mukaan suunnitella jo rauhan aikana.

PÄÄTELMIÄ

Strategian ja sen menetelmien, erityisesti ydinasestrategian ja doktriinien kehityksen yhteydessä on usein pohdittu kysymystä, missä määrin aseteknologia määrää strategiaa sen palvelemisen asemasta. Tällöin on tultu siihen tulokseen, että teknologian kehitys on usein luonut uusia ulottuvuuksia ja edellytyksiä varustelukilpaan. Ydinasestrategian osalta tekniset kehitysnäköalat erityisesti avaruussodankäynnin ja ohjustentorjuntajärjestelmien alueilla saattavat tulevaisuudessa luoda voimakkaita paineita strategioiden ja doktriinien kehittämiseksi ja muodostaa vakavan uhan uusista kilpavarustelukierteistä. Tavanomaiseen strategiaan kuuluvat konventionaaliset sodat näyttävät YK:n ja muiden elimien rauhoittamisponnisteluista huolimatta jatkuvan kehityksessa, joissa rajaristiriidat, ulkopuolisten valtapyrkimykset ja monet muut seikat saattavat aiheuttaa tilanteen kärjistymisen sodaksi.

Ydinasestrategian menetelmiin vaikutti 1980-luvulle tultaessa erityisesti ydinaseiden "käyttökelpoisuuden" parantuminen kuten tarkkuuden ja kohdentamiskyvyn parantuminen ja neutroniaseen kehittäminen. Se kasvatti pelkoa ydinaseiden käyttökynnyksen alentumisesta ja ydinaseiden ottamisesta sodankäynnin tosiasialiseksi väli-neeksi pelotuksen asemasta tai lisäksi. Kun rajoitetunkin ydinsodan esimerkiksi Keski-Euroopassa uskottiin aiheuttavan valtavat tuhot ja kun rajoitettuna alkaneen ydinsodan yleisesti pelättiin laajentuvan yleiseksi molemmille osapuolille tuhoisin seurauksin, ryhdyttiin laajalti epäilemään voimassa olevaa ydinpelotukseen nojaavaa strategiaa. Strategiaa ryhdyttiin kehittämään päämääränä tavanomaisten asevoimien vahvistaminen ja varsinkin taktillisten ydinaseiden vähentäminen.

Useimmat strategian kehittämissitykset ovat laajoja kokonaisuuksia, joihin liittyy myös monia aseidenriisuntaan, asevalvontaan ja joukkojen loitontamiseen liittyviä aloitteita. Prosessi on kuitenkin hidas, joten ydinasestrategiat säilynevät vielä pitkään tärkeällä sijalla strategian menetelmissä.

Monet kritisoivat tänä päivänä erittäin voimakkaasti koko pelotuksen varaan perustuvaa rauhan tilaa ja järjestelmää. Pelotuksen tilalle on esitetty uusia niin sanottuja

vaihtoehtoisia turvallisuusjärjestelmiä. Tällöin painotetaan erityisesti aseidenriisunnan tärkeyttä ja halutaan tutkia myös esimerkiksi väkivallattoman vastarinnan mahdollisuuksia.

Epäsuoran strategian menetelmiä käytetään edelleen runsaasti. Niille löytyy luontaista käyttövoimaa niin kauan kuin monia sosiaalisia, kansallisia ja muita vakavia tai uskottuja epäkohtia on olemassa useissa Afrikan, Aasian ja Latinalaisen Amerikan maissa. Niille luo pohjaa erilaisten yhteiskunnallisten järjestelmien ideologinen kilpailu sekä supervaltojen ja blokkien maailmanlaajuinen kamppailu vaikutusvallasta ja valtapiiireistä ja kiihtyvä kilpailu hupenevista luonnonvaroista. Turvautuminen epäsuoran strategian menetelmiin päämäärään pyrittäessä tuntuu luonnolliselta menetelmältä heikommalle osapuolelle, jolla ei ehkä ole muita mahdollisuuksia käytettävissään. Toisaalta ne ovat käyttökelpoisia menetelmiä vahvalle osapuolelle, kun suoran strategian keinojen käyttö, varsinkin ydinsodan vaihtoehto ei voi olla mielekäs.

Epäsuoran strategian tunnetuimmat menetelmät, kumouksellinen sodankäynti ja sissisota kuuluivat toisen maailmansodan jälkeen voittopuolisesti vasemmistolaisten ryhmien menetelmiin. 1980-luvulle tultaessa näitä menetelmiä oli aikaisempaa enemmän alettu käyttää myös vasemmistolaisia hallituksia ja järjestelmiä vastaan, kuten nykyään tapahtuu esimerkiksi Nicaraguassa ja Etiopiassa.

Epäsuoran strategian menetelmiin olennaisena osana kuuluvilla henkisillä tekijöillä on tärkeä osuus kriiseissä ja konflikteissa. Tulevaisuudessa tärkeätkin kriisit saataan ratkaista jo psykologisessa voimainkoitoksessa ennen aseellista välienselvittelyä tai sen alkuvaiheessa.

LÄHDEVIITTEET

- 1) Brill, Heinz: Der Strategiebegriff heute, Europäische Wehrkunde 11/1981, s 491—494.
- 2) Strategian käsikirja, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXI, Helsinki 1983, s 9, 215—217.
- 3) Ruge, Friedrich: Politik und Strategie, Frankfurt am Main 1967, s 319.
- 4) Sokolovski, W D: Militär-Strategie, Köln 1965, mm s 128, 175, 284.
- 5) Järvenpää, Pauli: Strategian käsikirja, emt, s 202.
- 6) Näin esitti esimerkiksi Robert McNamara: Foreign Affairs 1/1983, s 66.
- 7) Kokonaistutkimus ydinaseista, käänös YK:n pääsihteerin raportista A/35/392/12. 9. 1980, Sotatieteen laitos, julkaisusarja 3 n:o 8, s 163 ja Väyrynen, Raimo: Ydinaseet ja suurvaltapolitiikka, Helsinki 1983, s 145.
- 8) Väyrynen, Raimo, emt, s 140.
- 9) Kokonaistutkimus ydinaseista, emt, s 165.
- 10) Mendel, F on käsitellyt Kiinan ydinasestrategian modernisoimista Europäische Wehrkundessa n:o 12/1980, s 610—615.
- 11) Esimerkiksi Robert McNamara arvosteli voimakkaasti NATOn ydinasepelotteen toimivuutta artikkelissaan "The Military Role of Nuclear Weapons", Foreign Affairs 1/1983, samoin Kanadan pääministeri P Trudeau Davosissa 1984, The Globe and Mail 1. 2. 1984.
- 12) Kissinger, Henry: Survival Sept/Oct 1982, s 195.
- 13) Esimerkiksi Holloway, Bruce: Grand Strategy for 1980s, Washington, D.C. 1978, s 27.
- 14) Holst, J: NUPI notat n:o 284 (B) October 1983, s 3.
- 15) Syksyllä 1983 päätyivät NATOn puolustusministerit Ottawassa 1400 taktisen ydinkärjen supistamiseen, Der Spiegel 10. 10. 1983.
- 16) Kissinger, Henry: Survival Sept/Oct 1982, s 194—196.
- 17) Pordzik, W: Europäische Wehrkunde 7/1983, s 329.
- 18) Esimerkiksi Speed, R: Strategic Deterrence in the 1980s, Hoover Institution Press, Stanford, California 1980, s 25—27.
- 19) OTA, Kongress der Vereinigten Staaten: Atomkriegsfolgen, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1983, s 155.

- 20) Sama, s 145—146.
- 21) Esimerkiksi Joel S Witt on tarkastellut sukellusveneohjusten vaikutusta ydinasestrategiaan, *Survival July/August 1982*, s 163—173.
- 22) Holst J: NUPI notat n:o 284 (B) October 1983, s 10.
- 23) Esimerkiksi Sokolovski W D, emt, s 334—336.
- 24) Paakkinen Juhani: Strategian käsikirja, emt, s 106.
- 25) Esimerkiksi Henry Kissinger, *Survival Sept/Oct 1982*, s 194—196 ja Sam Nunn, *Survival Sept/Oct 1982*, s 234—236.
- 26) Farwick, Dieter: *Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ) 2/1983*, s 117—120 ja Harjula Juha: Länsi-Euroopan uhkakuva ja sen ratkaisu 1980-luvulla, Sotatieteen laitos, Strategian tutkimuksia, julkaisusarja 1 n:o 14, s 42—43.
- 27) McNamara, Robert: *Foreign Affairs 1/1983*, s 76—77.
- 28) Schulze, F-J: *Europäische Wehrkunde 11/1983*, s 524.
- 29) Osgood, K: *Postwar strategy of limited war*, ed. Hossein Amirsadeghi — Laurence Martin, *Strategic thoughts in the nuclear age*, London 1975, s 102.
- 30) LKT Risto Visakorpi on käsitellyt biologista ja professori Jorma K Miettinen kemiallista sodankäyntiä Strategian käsikirjassa, emt, s 87—98.
- 31) FM 71-100, *Field Manual, Fort Leavenworth 1982*, s 7—68—75.
- 32) Miettinen, J K: Strategian käsikirja, emt, s 97—98.
- 33) *Fundamentals of nuclear and chemical operations*, US Army, Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas 1983, s 6 ja FM 71—100, s 4—68.
- 34) *Gemensam säkerhet, Ett program för nedrustning, Rapporten från den oberoende kommissionen för nedrustnings- och säkerhetsfrågor*. Tidens förlag, Stockholm 1982, s. 187.
- 35) Beaufre, André: *Introduction to strategy*, Frederick A Praeger, New York 1965, s 107.
- 36) Liddel Hart B H: *Strategy, The Indirect Approach*, Faber and Faber limited, London 1967, s 373—375.
- 37) Beaufre, André: *Modern strategi för krig och fred*, Bokförlaget Prisma, Stockholm 1963, s 103.
- 38) Sama, s 122—123.
- 39) Killinen, Kullervo: Strategian käsikirja, emt, s 85.
- 40) Goblirsch, Josef: *Europäische Wehrkunde 8/1979*, s 392.
- 41) Seppänen, Esa: Strategian käsikirja, emt, s 101.
- 42) Esimerkiksi Löser, J: *Weder rot noch tot, Überleben ohne Atomkrieg — Eine sicherheitspolitische Alternative*, Günther Olzog Verlag, München 1982, s 26—28.
- 43) Bauman, C: *The Diplomatic Kidnappings*, Hague 1973, s 4.
- 44) Greig, I: *Subversion, propaganda, agitation and the Spread of people's war*, Tom Stacey Ltd., London 1973, s 60—61 ja Mallin, J: *Terror and Urban Guerillas*, University of Miami Press 1971, s 9.
- 45) Mao Tse-Tung: *Teoksia I osa*, Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1958, s 350—356 ja Mao Tse-Tung: *On guerilla warfare*, FA Praeger, New York 1961, s 20—21.
- 46) Marighella, C: *Liten Handbok för stadsgerilla*, Gidlunds förlag, Stockholm 1970, s 12, 104—107 ja Moss, R: *Urban Guerilla Warfare*, Adelphi Papers n:o 79, IISS London 1971, s 3.
- 47) Dedijer, Vladimir: *teoksessa Calder, N: Jos suursota syttyy*, WSOY, Porvoo 1969, s 34.
- 48) Miksche, F: *Bis 2000, Entscheidung in der Vierten Welt*, Seewald Verlag, Stuttgart 1980, s 195—197.
- 49) Beaufre, André: *Die Revolutionierung des Kriegsbildes*, Seewald Verlag, Stuttgart 1973, s 12.
- 50) Galula, D: *Counterinsurgency Warfare*, Frederic A Praeger, London 1964, s 74 ja Martin, L: *Arms and Strategy*, Weidenfeld and Nicolson, London 1973, s 159.
- 51) YK:n raportti OPI 504, New York 1973.
- 52) Ruhala, Kalevi: *Turvallisuuspolitiikka, Ulkopoliittikan ja strategian peruslinjat ydinaseiden aikakaudelle*, Helsinki 1977, s 210.
- 53) Sama.
- 54) Vrt. Jaakko Iloniemen artikkeli ”Rauhanliike ja maanpuolustus”, *Helsingin Sanomat 1. 5. 1984*.
- 55) Holst, J: NUPI notat n:o 282 (B), September 1983, s 9.
- 56) Vrt. Ruhala, K, emt, s 211.
- 57) Atkinson, A: *Social Order and the General theory of Strategy*, Routledge — Kegan Paul, London 1981, s ix.
- 58) *Europäische Wehrkunde 1/1984*, s 222.
- 59) Harjula, Juha, emt, s 57.
- 60) Puolustusvoimain komentaja kenraali Jaakko Valtanen tarkasteli mm. kriisinhallintaa ja kriisinhallintamekanismia Paasikivi-Seurassa pitämässään esitelmässä tammikuussa 1984, Ruotuväki n:o 3, 20. 2. 1984.
- 61) *Gemensam säkerhet*, emt, s 184—188. Kennan G esittää Keski- ja Pohjois-Euroopassa ydinaseettomaksi kirjassaan *Ydinharha, Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain suhteet pommin varjossa*, Helsinki 1982, s 243.

- 62) Nieminen, E: Strategian käsikirja, emt, s 216.
- 63) Schmid, Günther: ÖMZ 1/1983, s 511.
- 64) Lappalainen, Matti: Strategian käsikirja, emt, s 274.
- 65) Kylävaara, K, Klenberg, J, Hirvonen, M: Aseeton vastarinta ja sen toteuttamismahdollisuudet Suomessa, Helsinki 1975, s 6.
- 66) Parlamentaarisen puolustuskomitean mietintö, Komiteamietintö 1971, s 18.